

Péchi Simon

Egy rendkívüli szombatos tipikus szombatos életútja¹

Koltai Kornélia

Székely Mózes,² aki feltehetőleg maga is szombatos volt, a szombatosok radikális politikai szárnya támogatta az I. Rákóczi György elmozdításáért és a fejedelmi cím megszerzéséért folytatott szervezkedésben.³ Az uralmon lévő református fejedelem számára ezért a székely szombatos mozgalom már nemcsak vallásilag, hanem politikailag is nemkívánatos társadalmi tényezővé vált, melyet teljesen föl kellett számolni.

1635-ben a gyulafehérvári országgyűlés határozatot hozott ellenük, amely fő- és vagyonesztés terhe alatt vallásváltásra kötelezte őket. Mivel azonban ennek nem lett „fogantatja”,⁴ Rákóczi 1637–38-ban még erélyesebben lépett fel velük szemben. 1638. július 1-jére, Désre gyűlést hívott össze a kettészakadt unitárius egyház „nézetkülönbségeinek tisztázása”⁵ jogcímén. Az eljárást előkészítő, annak elvi és gyakorlati kérdéseit megvitató tavaszi gyulafehérvári országgyűlés a konzervatív unitárius köröket jelölte ki a vizsgálatok kezdeményezésére,⁶ de a „káromlók” (vagyis a szélsőséges antitrinitáriusok) mellett a „zsidózókat” (vagyis a szombatosokat) is beidézték Désre, hogy kivizsgálják őket, és ítéletet hozzanak az ügyükben.⁷

¹ Az ún. dési terminushoz vezető okok ismertetésében, és magának a dési eljárásnak a rövid bemutatásában Kohn Sámuel és Dán Róbert eredményeire támaszkodom, ld. KOHN Sámuel: *A szombatosok. Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk. Különös tekintettel Péchi Simon főkancellár életére és munkáira.* Athenaeum, Budapest 1889. 205–227; DÁN Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon* (Humanizmus és reformáció, 13). Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. 289–314. Mivel azonban forrásaik — a korabeli dokumentumok, oklevelek, jegyzőkönyvek, krónikák — között nem szerepel a XVII. sz.-i század krónikás, Georg Kraus történeti leírása, kiegészítő forrásként felhasználom Kraus *Erdélyi krónikáját*, pontosabban annak az 1638-as évvel foglalkozó részét („Anno 1638”, in Georg KRAUS: *Erdélyi krónika 1608–1665. Vogel Sándor fordításában, bevezetésével és jegyzeteivel.* ÓMT, Budapest 1994. 156–157).

² Székely Mózes erdélyi fejedelem (1603) fia, udvarhelyszéki kapitány.

³ 1633-tól szervezkedett a regnáló fejedelem megdöntése és a fejedelemség megszerzése érdekében. Az „akcióhoz” a Porta segítségét igyekezett megszerezni, ld. KOHN (1. jz.) 206, DÁN (1. jz.) 289–293.

⁴ Az okokat részletesebben ld. KOHN (1. jz.) 207–208 és DÁN (1. jz.) 290–292.

⁵ Vö. DÁN (1. jz.) 301.

⁶ A dési eljárás és az 1579-es Dávid Ferenc-ellenes per párhuzamairól bővebben ld. DÁN (1. jz.) 301.

⁷ Vö. KOHN (1. jz.) 219. Dán egyenesen úgy fogalmaz, hogy míg az unitáriusoknak jogukban állt tisztázni magukat, a szombatosokat „elve vád alá” helyezték, vö. DÁN (1. jz.) 302. Szalárdihoz hasonlóan, aki szinte csak a szombatosokkal foglalkozik *Krónikájában* (vö. SZALÁRDI János: *Sínalmas magyar krónikája.* Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Ferenc. Magyar Helikon, Budapest 1980. 192–193), Georg Kraus is főként a szombatosokat említi Déssel összefüggésben, vö. KRAUS (1. jz.) 156.

A dési gyűlés a fejedelem és 56 országgyűlési tag jelenlétében kezdetben országgyűlés-jellegű volt.⁸ Az unitárius képviselők beadványával július 1-jével vette kezdetét a tárgyalás, és július 7-én, az ún. *dési complanatio*-val zárult.⁹ Az erdélyi magyar unitáriusok ünnepélyesen újból elismerték az 1579-iki *confessio*-jukat, elkötelezték magukat amellet, hogy Jézust isteni tisztelettel imádják, és gyermekeiket megkeresztelik a Szentháromság nevében.

A dési gyűlés a *complanatio*-t követően törvényszékké alakult át.¹⁰ Az országgyűlési tagok távoztak, helyükre kancelláriai és országos bírák, jegyzők, valamint megyei bírák és ispánok érkeztek, a vádlottak védelmét pedig ügyvédek látták el.

A szombatosokat is vád alá helyezték. A tanúvallomások alapján a „judaizálók” a következő vádpontok tekintetében bizonyultak bűnösnek: szombaton nem dolgoztak, húsvétkor kovásztalan kenyeret ettek, a Tórában tisztátalannak mondott állatokat nem ették, gyermekeiket nem keresztelték meg, úrvacsorát nem vettek, és gyalázkodva nyilatkoztak keresztény dogmákról.¹¹

Július 8-ától július 16-áig több száz perre került sor. Az ítélet valamennyi esetben fej- és jószágvesztés volt. Halálbüntetést azonban csak Toroczkai János kolozsvári ötvösön, Toroczkai Máténak, az egykori unitárius püspöknek a fián hajtottak végre, akit Jézus-káromlásért köveztek halálra.¹² Az elítéltek büntetése többnyire bebörtönzés, várfogság volt, de az asszonyoknak, valamint az alsóbb rétegekből származó férfiaknak — akik újra felvették a kereszténységet és esküvel kötelezték magukat, hogy kitaranak keresztény hitükben — ezt is elengedték. A vagyonesztést azonban minden esetben végrehajtották: az elítélteket minden ingóságuktól és birtokuktól megfosztották.¹³ Ezzel I. Rákóczi György kinyilvánította, hogy nem pusztán keresztényi érületől és politikai elégtétel-vágytól vezérelve indította a peres eljárásokat, hanem kapzsisága, pénzhétsége okán is. Kohn Sámuel megállapítása, amelyet egykorú beszámolókból idéz: „a fejedelem perbe szokta keverni azokat, akiknek jószágait áhítozta”,¹⁴ különösen is igaznak bizonyul, ha tekintetbe vesszük, hogy az elítélt előke-lőségek külön bánásmódban részesültek, pereik többnyire elszigetelten zajlottak, és büntetésüket pénzzel is megválthatták.

⁸ Vö. KOHN (1. jz.) 220.

⁹ A *dési complanatio*-val kapcsolatos elsődleges forrásokat és szakirodalmi útmutatót bőségesen ld. KOHN (1. jz.) 220.

¹⁰ KOHN (1. jz.) 220.

¹¹ KOHN (1. jz.) 221.

¹² Ő tehát nem mint „zsidózó”, hanem mint „káromló” került a vizsgálóbíróóság elé. Geleji Katona István és Szalárdi János forrásaira támaszkodva a halálbüntetés leírását ld. DÁN (1. jz.) 305. Georg Kraus a káromlás konkretizálásával így ír az esetről: „Ítéletet mondtak továbbá egy tehetős kolozsvári férfi, Ötvös János (sic!) fölött, és nyilvánosan megkövezték, mert szitkozódott, és azt mondotta, hogy nem sokra tartja Krisztust, ha pedig a földre jönne, ásót adna a vállára és a szőlőhegyre küldené. Isten bocsássa meg bűneit és óvjon meg minket hasonló vétektől.” Vö. KRAUS (1. jz.) 156. Továbbá vö. KOHN (1. jz.) 222–223.

¹³ Vö. KOHN (1. jz.) 222.

¹⁴ Vö. KOHN (1. jz.) 217.

Péchi Simont is beidéztek Désre, július 1-jére. Péchi ellen a legfőbb vád szombatosága volt, de az a gyanú is felmerült vele kapcsolatban, hogy részt vett a fejedelm elleni Székely-féle összeesküvésben.

A 70. éve körül járó Péchi betegségére hivatkozva nem jelent meg, és nem is képviseltette magát Désen. Így a vizsgálatot lakóhelyén, Szentterzsébeten folytatták le, 33 tanút hallgatva ki. A vizsgálóbírák főként Péchi szombatos szokásaival és tanításának jellegével kapcsolatos kérdéseket tettek fel a tanúknak. A tanúvallomások közt nem volt ellentmondás, egyhangúlag nyilatkoztak Péchi szombatos szokásairól.¹⁵

Nem is lehetett ez másként, hiszen Péchi Simon munkásságának köszönhető, hogy létrejött a szombatos gyülekezet szervezeti alapja, liturgiai formája és dogmatikai rendszere. Péchi karizmatikus elhivatottsága közvetlenül is hozzájárulhatott ahhoz, hogy az 1620-as évek közepétől a szombatosok száma hirtelen növekedésnek indult Erdély-, illetve elsősorban Székelyföld-szerte. Péchi az 1620-as és 1630-as években ugyanis számos rabbinikus, illetve középkori zsidó jogi-etikai, vallásbölcseleti munkát fordított magyarra.¹⁶ 1620/21-ben lefordította a *Pirqé ávotot*,¹⁷ Jozsef ben Hajjim Jábec magyarázatával együtt.¹⁸ A 150 zsoltárt tartalmazó *Zsoltár-fordítását* az 1620-as évek második felében készítette el. Az 1630-as években Mose ben Jaaqov mi-Coucy *Széfér micvot gádoljából*, Jiszráél ben Jozsef Álnáqvá *Menorat ha-máor* és Élijáhu ben Mose de Vidá *Résit hokhmá* című könyvéből fordított kisebb szakaszokat. Lefordította Slomo ibn Gabiroltól a *Mivhar ha-peninimet*, de a *Keter malkutjából*, továbbá Jozsef Karo *Sulhán árukh Jore déájából* és *Orah hajjimjából* is fordított részleteket. Ásér ben Jehiél *Orhot hajjim* című művét is átültette magyarra. Az 1630-as években újr fordította a *Pirqé ávotot*, immáron Jozsef ben Avrahám Hajjun *Millé de-ávotjának* kíséretében. A szefárd rítusú, teljes liturgiai rendszert felölelő imakönyv-fordítása is ekkortájt született meg. Héber Biblia-fordításából is fennmaradtak töredékek: a *Qohélet*-fordítás-részlet, amelynek keletkezése 1634 előttre tehető, valamint az 1634-ből származó, a Genesis 5,14-től az Exodus 12. fejezetéig terjedő *Biblia-fordítás és -kommentár*.¹⁹ 1636 és 1637 táján a *Zsoltárok könyve* magyarázatait korrigálta, és éppen a dési terminus előtt született meg az *Esedező imádság üldözés ellen* című könyörgése.²⁰ Ez életének utolsó vallásos-liturgiai tárgyú alkotása, legalábbis jelen ismereteink szerint.

¹⁵ Korabeli levelek és jegyzőkönyvek szövegeit idézve a szenterzsébeti eljárást részletesen ld. KOHN (1. jz.) 225–226 és DÁN (1. jz.) 308–309.

¹⁶ Péchi kiadott és kiadatlan munkáiról bővebben ld. KOLTAI (18. jz.) 22–28, azzal a megszorítással, hogy a töredékes Biblia-fordítás időközben, 2011-ben megjelent (19. jz.).

¹⁷ A héber betűk átírását egyszerűsítve, magyarosan adom meg, a héber „i”, „o” és „u” magánhangzók mennyiségi különbségeire az átírásban nem vagyok tekintettel.

¹⁸ Az *Ávot*-fordítást Péchi Simon kiadatlan rabbinikus írásai: *Az Atyák mondásai — Pirqé ávot fordítása* (1620/21) címen a marosvásárhelyi kéziratból kiadta, kísérő tanulmányokkal és magyarázatokkal ellátta KOLTAI Kornélia. (Hungaria Judaica 11) MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest 1999.

¹⁹ A Biblia-fordítás mérsékelt konzervatív és mai (modern) helyesírás szerint átírva, tanulmányok kíséretében tavalyelőtt jelent meg, KOLTAI Kornélia: *Péchi Simon kiadatlan Biblia-fordítása (1634)*. (Hungaria Judaica 23). MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest 2011.

²⁰ Vö. KOHN (1. jz.) 211–213, DÁN (1. jz.) 299.

Péchi fordítói-alkotói tevékenysége tehát a vallási gyakorlatra nézve is meghatározó, alapvető jelentőséggel bírt. Híveivel a korabeli zsidók vallási életformáját igyekezett megvalósítani-megvalósítani, annak ellenére, hogy ez a törekvés mind a politikai-dologi körülmények-adottságok terén, mind pedig a személyi állomány síkján — megfelelő, arra alkalmas szakemberek hiányában — számos akadályba ütközött. Péchi ezért a zsidó vallás tiltó parancsainak követését szorgalmazta inkább, a hagyó, pozitív parancsoknak kevesebb figyelmet szentelt. A dési periratok tanúvallomásaiban nem véletlenül szerepelnek étkezésre vonatkozó kérdések. Az étkezési szabályok betartása tehát általános gyakorlat lehetett a szombatosok körében az 1624 utáni, ún. második korszakban.²¹ De nemcsak a tisztátalan ételek fogyasztását kerülték, hanem a tiszta állatokét is, ha a zsidó előírások alapján alkalmatlanná váltak a „megételre”. Bár az evésre szánt állatok vágását nem *shater* végezte, Péchi mégis igen aprólékos leírást adott a rituális vágás módjáról. A rituális kézmosásokat is a vallási előírásnak megfelelően végezték, a megfelelő imádság mellett.

A szombati tilalmakat a gyülekezet szintén a *Szemág első részének fordításából*, azaz a *Széfer micvot gádol*-fordításból ismerhette meg. A szombat megtartása, valamint a zsidó ünnepek megülése mindvégig nagyon fontos szerepet töltött be a szombatosok életében. A *Peszah haggádát* Péchi egyenesen a *széder*-estre vonatkozó liturgiai tudnivalók érdekében fordította le, *A Peszah és Pogácsás Innepnek követésének rövid módja, melyet Agadának hínak* címmel. A *Ros ha-sánát*, az újévet, amelyre korán reggel elmondandó bűnbánati imádságokkal készültek, két napon át ünnepelték, mint a zsidók, de *sófár*-fújás (azaz ünnepnapkiürtölés) nélkül. *Jom kippur*kor egész nap böjtöltek a zsinagógáknak kialakított házakban. A *Szukkotot* is megtartották, *luláv* (pálmaág) és *etrog* (citrusféle) nélkül bár, valamint a hozzájuk kapcsolódó szertartások elhagyásával; ünnepi sátrat azonban építettek. Az imákat Péchi fordításában magyarul mondták, de mivel az imakönyvben a legfőbb imádságok latin betűs átírással, héberül is fel lettek tüntetve, ezeket eredeti nyelven imádkozhatták. Szombaton és ünnepnapokon a *minján* (a tíz felnőtt férfi) jelenléte esetén a zsinagógákban közösen végezték az imádságokat, és a kijelölt szentírási szakaszokat is felolvasták. Ezt a liturgiai gyakorlatot bizonyítja, hogy Péchi a Tóra szövegét „szombati leckékre”, *párásákra* osztotta a fordítás során. Az imákat prédikációk és az ünnepre előírt énekek egészítették ki. Szentersébeten feltehetőleg maga Péchi olvasott fel a Bibliából, és ő is prédikált, de „udvari papja” is volt: Szentmiklósi Miklós. A fennmaradt adatok tanúsága szerint Nagy-Solymoson Albert Mihály töltött be a szombatos „papi” tisztséget. A hétköznapi imákat a gyülekezet hívei saját házaikban mondták el.

A keresztény szokások ekkor már szinte teljesen visszaszorultak a szertartásaikból, hiszen éppen az őket ért vádakból tudjuk, hogy gyermekeiket nem kereszteltették, keresztény templomba nem jártak, a kulcsolt kézzel történő imádkozást helytelenítették stb. Ugyanakkor az is tény, hogy Péchi és hívei minden aggály nélkül említették

²¹ Péchi ekkor szabadult első börtönbüntetéséből, a kővári börtönből, és kezdte meg szenterzsébeti „száműzetésében” a fordítói, irodalmi tevékenységet.

Jézus nevét és mint Messiásra hivatkoztak rá. A Miatyánkot is rendszeresen imádkozták,²² amelyet a keresztény hagyomány szerint Jézus tanított a tanítványainak.

A szombatosok által vallott zsidó és keresztény tanok szemléletesen jelen vannak Péchi *Biblia-kommentárjában* is. Most tekintsünk meg egy olyan szakaszt a *Genesis*-fordításhoz fűzött magyarázatából, amelyben Péchi a zsidó tradícióval azonosulva, de mégis keresztény érvekkel, keresztény tanokkal — voltaképp magával a Szentháromság-dogmával — cáfolja azt a hagyományos keresztény exegézist, amely az Ábrahámhoz látogató három férfi-három angyal személyében a Szentháromságot véli felfedezni. Érveléséhez felhasználja Pál apostol leveleinek részleteit is, először mint „írás”, másodjára mint „apostol” hivatkozik a forrására.

[Részlet a Biblia-fordításból: Gn 18,1–2] [Részlet a Biblia-fordításból: Gn 18,1–2]

Mérsékelt konzervatív átírás

Modernizált helyesírás szerinti átírás²³

I Megh jelenék (ez vtan) az Eörök Vristen neki az Mamré czerejénél; mjkor wlne Satora ajtajában az nap forro melegsegeben. 2 Ki feöl emeluen szeömeit látá es ime három firfiak allanak feöleotte kyket myhelt lata elejkbén futamodek, á Sator ajtajabol, es á feöldre megh hajla eleötteök.

1. Megjelenék (ezután) az Örök Úristen neki a Mamre cserejénél, mikor ülne satora ajtajában a nap forró melegségében. 2. Ki fölemelvén szömeit, látá, és íme, három firfiak állanak fölötte, kiket mihelt láta, eleikbe futamodék a sátor ajtajából, és a földre meghajla előttök.

[Részlet a bibliai szöveghez írott magyarázatból, a *Jedzegetésből*:²⁴ Gn 18,2]

Modernizált helyesírás szerinti átírás

Három firfiakat láta etc. Regulának tartják a bölcsek. Egy angyal egyszersmind két követségben vagy két dolog véghezvitelében nem jár, akarván a teremtő bizonyítani, hogy elégséges szolgálai vadnak külön-külön akármiféle szolgálatra. Ezek Mihaél, Gábrriel és Rafaél angyalok voltak. Mihaél az Ichak fogantatását, Szarának fiúmagzat születését jövendölte. Gábrriel Szodomát és a városokat süllyesztötte. Rafaél Lótot szaba-

²² Péchi szokásaival összefüggésben így nyilatkozott erről Gál Mihály, a szenterzsébeti vizsgálat során kihallgatott tanú: „az miatyánkot is, hogy elmondta volna, én hallottam”, vö. DÁN (1. jz.) 309.

²³ A mérsékelt konzervatív átírás hűen dokumentálja az autográf kézirat jellegzetességeit, a korabeli helyesírási szokásokat, illetve magának Péchinek a helyesírási sajátosságait. A modernizált átírással csupán a helyesírást modernizálom, a XVII. sz.-i székely nyelvjárást, Péchi jellemző nyelvhasználatát változatlan formában hagyom. Az átírásban törekszem a tulajdonnevek eredeti héber formáját tükröző transzkripciót is megtartani. A nehezen kibetűzhető helyeket, kétséges olvasatokat kurzívált zárójeles kérdőjellel (?) látom el, Péchi javításait, áthúzásait két csillaggal ** jelzem, a kiegészítéseket, utólagos betoldásokat [*szögletes zárójellel*] rögzítem. A rövidítéseket feloldom.

²⁴ A *Biblia-fordításhoz* írt magyarázatait Péchi *Jedzegetésnek* nevezi.

dította.²⁵ Itt ezeket firfiaknak, oda alább angyaloknak mondja. Hogy pedig az angyalok nemcsak itt, hanem sok helyen az Örök Istennek nevével élnek és azzal illetetnek, ő maga magyarázza Exo Az én nevem őbenne, azaz szabad élni én nevemmel, magát Istennek mondani, mint Mosesnek a csipkebokornál [*Ábrahámnak, Ichaknak és Jaakobnak Istenének mondja magát*],²⁶ és itt is alább annak mondja ** az írás. Más oka az, mivel az angyalok állapotja, Istennek belső-külső udvara csak nagy jó kedvből, kegyelemből áll örökké. Valami gond, dolog az angyalokra bízattatik, kézön fogva tartatnak-viseltetnek Istentül, azok is nagy hűségessen járván és hatalmasson a Teremtő szolgálatjában. Ez okon isteni névvel, Isten-hatalommal, erővel forgódnak, járnak. Ha kik e három szövényből háromságot akarnak mutatni vagy három szövélt az Istenségben, imez illetlen absurdumokat látom következni reájok: Első: hogy úgy a Messiás Krisztus Maritul való születése előtt is testben láttatott volna, mert ezek itt firfiú képében öttek-ittak. Az írás pedig azt mondja: Kibocsáta az Isten az ő fiát, asszonyállattul löttet.²⁷ De az angyal nem lött asszonyállattul etc. Másik: tagadja az Apostol, hogy nem vötte Isten az angyalokat Messiás méltóságára, hanem az Ábrahám magvát (?).²⁸ De ezek közül egyik sem volt Ábrahám magva. Harmadik: hogy az Atyának és Szent Léloknek sohul nem tulajdonítatik testesülés, étel-ital, láthatás, tapasztalható állapot etc. Itt mindhárman firfiúi testben látszottak ezek, és öttek-ittak, lakoztak. Negyedik: oszolhatatlannak tartván a háromságot valóságában. Itt ezek a három testben, három ábrázatban oszolva voltak, és ami nagyobb: Mihaél arkangyal elvégezvén örömmondó követségét, dolgára *másfelé* ment, kettej (?) ment Szedomára. Itt nem fog amaz (?) találmány opus ad extra sunt indiuisa, mert meglátszik, hogy oszlott munkájok volt. A Communicatio Idiomatum semmiség, mert az írás sohul ezeket firfiaknál és angyaloknál egyebeknek nem mondja, mely szók sem az Atyához, sem a Szent Lélekhez, az ő értelmeik szerint sem illenek eproprie, hanem figurate, hanemha az antropomorfiták értelmébe ütköznek. De jobb a hűtnek ágazatiban, akadály nélkül való értelmében járni, mert noha ezeknek testes és firfiúi ábrázatjok, ételek-italok, ideig való mutató volt, Szarah kedvéért Mihaél arkangyal főképpen aláta erre magát, mivel emberfogantatást hirdetett. A több társaság is, ** hogy azon egyúttal Ábrahámmal is közöljék Istennek Szedom felől való tanácsát.

²⁵ Péchi forráshasználatát rekonstruáltam, azonosítottam. Az angyalok személyének és szerepeinek meghatározásában a következő rabbinikus szöveghelyekre támaszkodik: *Berésit Rabba* L: II, 2, 3; *Targum Neofiti 1* Gn 18,1; *Targum Pszeudo-Jonatán* Gn 18,2; *Rasi* Gn 18,2.

²⁶ A pontos szöveghely és idézet: Ex 3,6: „És azt mondta: »én vagyok atyád/atyáid Istene: Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene«. Ekkor eltakarta Mózes az arcát, mert félt ránézni az Istenre.”

²⁷ A pontos szöveghely és idézet: G 4,4: „Mikor pedig eljött az időnek teljessége, kibocsátotta Isten az ő Fiát, aki asszonytól lett, aki törvény alatt lett.” Péchi Szent Pál leveleit és az evangéliumokat Erasmus *Novum Instrumentum*ából olvassa, illetve idézi a kommentárjában. A jelen tanulmányban magyarra fordított újszövetségi versek Károli Gáspár revidéált, 1993-as kiadásából valók (BibleWorks 7.0).

²⁸ A pontos szöveghely és idézet: H 2,16: „Mert nyilván nem angyalokat karolt fel, hanem az Ábrahám magvát karolta fel.”

A *Jedzegetés*ből kitűnik, hogy Péchi a legnagyobb természetességgel mozog a zsidó értelmezések, valamint a zsidóknak készült, és a késő ókorban, kora középkorban lejegyzett, illetve szerkesztett arámi Biblia-fordítások, a *targumok* világában. Ám az is bizonyosnak látszik, hogy Jézust a Messiással azonosítja, és tekintélyt tulajdonít az Újszövetségben Pál apostol leveleinek.

A következő példa az *Exodus*hoz írott magyarázatból való. Péchi itt a *peszah*hal összefüggésben, a „jövevény” kifejezés kapcsán magyarázza tovább, fejt ki részletesen a bibliai álláspontot. Fejtegetését a szombatos vallási identitás-, és a zsidó valláshoz való viszony meghatározásában egyfajta programadó, normatív, iránymutató nyilatkozatként is értelmezhetjük.

[Részlet a Biblia-fordításból: Ex 12,19]

Mérsékelt konzervatív átírás

19. Het napokon kouász ne talaltassek az tw hazajtokban, mert valakj kouaszost ejendik, ky vagattatik az á lelek az Israel gjwlekeözeti keözzwl, szinten ugy az Jeö-uenny (poganbol leöt Sido) mint az földnek lakossa.

[Részlet a Biblia-fordításból: Ex 12,19]

Modernizált helyesírás szerinti átírás

19. Hét napokon kovász ne találtassék a tü házaitokban, mert valaki kovászost ejendik, kivágattatik az a lélek az Israel gyüleközeti közzül, szintén úgy a jövevény (pogánból lött zsidó), mint a földnek lakossa.

[Részlet a bibliai szöveghez írott magyarázatból, a *Jedzegetés*ből: Ex 12,19]

Modernizált helyesírás szerinti átírás

Úgy a jövevény (pogánból lött zsidó), mint a földnek lakossa etc. A jövevényen, ki גר Ger zsidóul, a hütre, szent törvény követésére állót, jövevént teszen, ki más nemzetből, közilében állott, kit külön azért nevez és magyaráz, mivel az egyiptusi csudatétel és szabadítás Izraellel tétetett tulajdonképpen, a jövevény és más nemzet azzal mentené magát. Nem övéllé, sem az ő szentivel tétettek azok a csudák, mellyekért (?) Isten e rendtartást és pogácsával való eledelt rendelte, azért ő és az ő magva annak követésével nem tartozik etc. De az Isten és a szent törvény nem akarja abból különböztetni, sem különválasztani a jövevényt, és más nemzetből valókat, mert amint egy az Isten, egy az ő szent törvénye is: Más hüttel és más törvénnyel a jövevény sem különbözhetett. Krisztus és az Apostolok ezt tartották, követték. És amint a prófétánál vagyon: Ne te térj őhözájuk, hanem ők térjenek tehozzád.²⁹ És Pál apostol is bizonyítja: Nem te hordozod a gyökerét, hanem a gyökér visel tégedet.³⁰ Mert az Istennek szent törvénye kívül senki nem talál, sem tarthat egyebet emberi szerzésnél, kinek mennyi helye legyen,

²⁹ A pontos szöveghely és idézet: Jer 15,19: „Ezért így szól az Úr: »ha vissza akarsz térni, én magam hozlak vissza, hogy szolgálatomba állj, és ha értékeset teremtesz az értéktelenből, a szószólóm lesz; nekik kell visszatérni hozzád, ne te térj őhözájuk!«”

³⁰ A pontos szöveghely és idézet: R 11,18: „Ne kevélykedjél az ágak ellenében: ha pedig kevélykedel, nem te hordozod a gyökeret, hanem a gyökér téged.”

a szent írás teszen arról bizonságot. Azon egy Isten, az, és nem más, aki mondotta: És lött e világ. Aki ezt az egyiptusi nagy szabadítást cselekdte, és annak emléközetire mind zsidónak, s más nemzetségeknek a pogácsával való élést parancsolta e hét napokon, kiért a tíz parancsolatot is a Sína-hegyen ezen titulussa alatt adta ki és (?) adta: Én vagyok Örök Isten, te Istened, ki kihoztalak tégödet Egyiptus földéből. Ha a tíz-parancsolat-adó Istent tartod Istenednek, nem szabad idegenkedned akármely nemzetből az ő szent hagyományitul, *több* parancsolatitul is. Mert ha ezt nem tartod, mondd meg, kérlek, ahelyén (?) ki parancsolatját tartod és követed?

Jézus és az apostolok tehát a szent törvényt, azaz a mózesi törvényt követték, azon nem változtattak, azt nem helyezték hatályon kívülre. Így aki Krisztus-hívő, Krisztust a zsidó szokásokban, a Tóra-tartásban is kell, hogy kövesse, a Tórában előírt parancsok megtartásának kötelezettségét is magára kell vállalja. Jeremiás prófétára Pál apostollal párhuzamosan utal, az Újszövetség forrás tehát a zsidó valláshoz való igazodás tekintetében, az Ószövetséggel egyenrangú hivatkozási alap. Péchi *Exodus*-részhez fűzött magyarázatának lényege tehát az, hogy a zsidó vallás gyakorlásának szükségességét Jézus Krisztus tekintélyére alapozza, krisztusi eredetére mutat rá.

A szenterzsébeti bíróság ítélete nem okozott meglepetést. A szombatosok vezetője bűnösnek bizonyult, a bíróság fej- és vagyonvesztésre ítélte. Rákóczi július 14-én adta ki a rendeletet az ítélet végrehajtására. Péchit életében másodszor is Kővárba vitték, bebörtönözték, ingó javait elkobozták, birtokai nagy részét lefoglalták. De még ez évben, 1638 novemberében a székely nemesek tárgyalást kezdtek a kiszabadításáért, s novemberben meg is született a Péchiért kezességet vállalók reverzálisa. Szabadságát azonban csak 1639 áprilisában nyerte vissza. Szabadsága fejében a református hitre tért át — miként a legtöbb szombatos, akik ellen a dési eljárás után is folytatódott az országos üldözés. A még megmaradt szombatosokat ugyanis felkutatták, és erőszakkal áttérítették, megkeresztelték.³¹

Az 1639-es összeírás szerint már a reformátusok közt van Péchi Simon és háza népe is. Így az egykori kancellár visszatérhetett a politikai-diplomáciai életbe. Ideje nagy részét mégis a birtokaiért folyó pereskedés töltötte ki. Talán, hogy az unokáinak visszaszerezzen valamit abból, ami egykor az övé volt. Hiszen Péchi már nem sokáig élvezhette volna úgysem a javakat: 1643-ban vagy 1644-ben halt meg.

S a *conversio*-tematikát szem előtt tartva írásomat hadd zárjam Dán Róbert szavaival:

(...) kérdés az, hogy Péchi a reverzálásában foglaltak szerint valóban megtért-e „vénségére”. Tény, hogy 1639 utánról szombatoságának semmi bizonyítéka nem maradt fenn. (...) Mégis aligha hihető, hogy Péchi Simon, a szombatos ideológia kimunkálója, mintegy 5000 oldalnyi „szakirodalom” fordítója és megalkotója valóban hithű reformátussá lett volna.³²

³¹ Péchi letartóztatásáról és szabadulásáról, valamint a szombatosok büntetéséről és a dési terminust követő további üldöztetésükről ld. KOHN (1. jz.) 226–227, 311–316 és DÁN (1. jz.) 305–311.

³² Vö. DÁN (1. jz.) 311.